

Michał Mordań*

Uniwersytet w Białymstoku
Białystok

Patronimy (otczestva) w parafii prawosławnej w Łapach (1898–1915)

Księgi metrykalne parafii prawosławnej w Łapach stanowią cenne źródło badawcze z kilku powodów. Oprócz walorów właściwych wszystkim metrykaliom wyznaniowym, niezależnie od terytorium i czasu, w tym przypadku ich wartość uwarunkowana jest także innymi czynnikami. Pierwszy atut ma związek ze specyfiką omawianej wspólnoty, która powstała niejako w sposób „sztuczny”, bez wcześniejszej tradycji obrządku wschodniego na tym obszarze¹. Po drugie, akta obejmują lata 1898–1915, czyli *de facto* cały okres funkcjonowania parafii², są więc zespołem historycznie zamkniętym. Trzecim wyróżnikiem jest szerokie spektrum geo-

* Michał Mordań, PhD, Department of Slavic Historical Linguistics, Chair of Slavic Linguistics, Faculty of Philology, University of Białystok, Białystok, Poland.

<https://orcid.org/0000-0002-5709-3469>.

e-mail: m.mordan@uwb.edu.pl.

¹ Do połowy XIX w. Łapy były jednolite pod względem konfesyjnym: zamieszkiwała je szlachta wyłącznie wyznania rzymskokatolickiego. Cezurą w historii dotychczas luźno ze sobą powiązanych 12 wsi i zaścianków stała się budowa linii kolejowej Warszawa–Petersburg. Wraz z uruchomieniem w 1862 r. odcinka Warszawa–Białystok nastąpił istotny rozwój Łap jako dużego, wielofunkcyjnego węzła granicznego. W związku z budową i obsługą linii Warszawa–Petersburg, stacji kolejowej i zakładów naprawczych, do Łap z różnych zakątków Cesarstwa Rosyjskiego zaczęli napływać robotnicy kolejowi. W większości były to osoby młode. Okoliczności te doprowadziły do zmian w strukturze konfesyjnej mieszkańców (Małek 1995: 91; Dolistowska 1996: 61; Sosna/Troc-Sosna 2002: 113).

² Parafia pw. św. Mikołaja została erygowana w 1898 r. Pierwszą cerkiew wyświęcono 30 kwietnia 1898 r. Do nowo utworzonej parafii zostali włączeni pracownicy dworców 5. odcinka Kolei Warszawsko-Petersburskiej, znajdujących się w obrębie diecezji chełmsko-warszawskiej

graficzne w zakresie pochodzenia odnotowanych w metrykach osób, co może być arealem interesujących dociekań interdyscyplinarnych (por. Małek 1995: 91–92).

Przedmiotem uwagi w tym artykule są imiona odojcowskie³ poświadczone w metrykach urodzeń (chrztów), ślubów i zgonów w łapskiej parafii prawosławnej. W języku rosyjskim otczestwo jako zjawisko społeczne ukształtowało się stosunkowo późno (Milejkowska 1967: 177)⁴, chociaż formacje patronimiczne, z których rozwinęły się nazwiska i otczestwa, znane były od najdawniejszych czasów i sięgają okresu sprzed przyjęcia chrześcijaństwa (Суперанская 1990: 83; por. Петровский 1984: 18). Od XIII w. na Rusi osoby należące do wyższych warstw społecznych nie były już określane wyłącznie za pomocą imienia. Dodatkowym elementem identyfikacyjnym były m.in. formacje odojcowskie⁵. Z upływem czasu model ten rozprzestrzenił się na pozostałe klasy społeczne (por. Суперанская 1990: 83)⁶. Otczestwo nie było stosowane wyłącznie w celach kurtuazyjnych i dyferencjacyjnych. Celem nadrzędnym jego użycia było oznaczenie pochodzenia, tj. wskazanie, czym potomkiem jest dana osoba. Określając dziedziców właścicieli majątków otczestwa wypełniały jednocześnie funkcję prawną (Суперанская 1990: 83; Роголев 2009: 45).

(z wyjątkiem stacji Warszawa). Poza urzędnikami administracji rosyjskiej oraz osobami zatrudnionymi na kolei i ich rodzinami z cerkwi korzystały też inne osoby prawosławne, które zamieszkiwały na terenie łapskiej parafii. Pięć lat później powstał komitet budowy nowej świątyni, którą konsekrowano w 1906 r. W roku poprzedzającym wybuch I wojny światowej parafia liczyła 1409 osób i obejmowała wiernych ze stacji kolejowych w Łapach, Szepietowie, Czyżewie, Małkini, Zielonce, Łochowie, Tuszczu oraz kolejarzy Kolei Nadwiślańskich na odcinkach Łapy–Ostrołęka, Ostrołęka–Tuszczy i Ostrołęka–Małkinia. W okresie wojennym pokaźna większość urzędników administracji i pracowników kolei opuściła miejsca pracy, ewakuując się w głąb Rosji. Od 1915 r. świątynia stała pusta, choć oficjalnie parafia istniała jeszcze pięć lat (Małek 1995: 91; Sosna/Troc-Sosna 2002: 113–115).

³ Terminy *otczestwo*, *patronim*, *patronimicum*, *imię odojcowskie* używane są w niniejszym artykule zamiennie ze względów stylistycznych.

⁴ Trójelementowa formuła nazewnicza zawierająca imię, otczestwo i nazwisko pojawiła się w Rosji w czasach panowania Piotra I (Петровский 1984: 18), zaś jej rozprzestrzenieniu sprzyjał rozwój dokumentacji w różnych sferach życia (Полякова 1975: 61; Hrynkiwicz-Adamskich 1998: 205). W omawianym okresie Białostoczczyzna znajdowała się w strukturach imperium rosyjskiego. Oficjalne formuły nazewnicze były podporządkowane normom językowym typowym dla ruszczyzny, dlatego też we wstępnej części niniejszego opracowania przybliżono krótką historię otczestw na gruncie tego języka.

⁵ Nie poruszam w tym szkicu zagadnienia patronimów historycznych, stanowiących składnik modeli nazewniczych w okresie kształtowania się i stabilizacji nazwisk i w konsekwencji w tychże nazwiskach spetryfikowanych. Problematyka ta była podejmowana w wielu pracach onomastycznych, w tym w opracowaniach dotyczących pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego (zob. m.in. Citko 2001; Dacewicz 2014; Kojder 2019; Mytnik 2019; Olejnik 2019).

⁶ Nieco inaczej ujmując tę kwestię A. Rogalev (Роголев 2009: 46), według którego już w XII w. otczestwa były elementem typowym dla przedstawicieli różnych klas.

Chronologicznie najstarszym i jednocześnie najbardziej książkowym typem pod względem stylistycznym było patronimicum z sufiksem *-jъ*, np. *Володимерь, Святославль*. Formy przymiotników dzierżawczych z przyrostkami *-ow*, *-ew*, *-in* (tzw. *полуотчества*; zob. Безбородова 2013; por. Полякова 2010: 9; Ганжина 2016: 116) miały zabarwienie potoczne. Natomiast formy na *-icz* (tzw. pełne formy), które w antroponimii ruskiej XI–XV w. przeważały nad formacjami czysto przymiotnikowymi, jako jedyne posiadały odrębną od przymiotników semantykę oznaczania stosunków dziedziczenia i przynależności do jednej rodziny (por. Milejkowska 1967: 181–183).

Pojawienie się pełnych form patronimiców należy wiązać z funkcjonowaniem przezwisk (protonazwisk) rodowych, tworzonych od określenia dziadka, tzw. *дедичеств* (por. Sosnowski 1999: 78). Występowały one najczęściej wśród posiadających majątki ziemskie książąt i bojarów i były tworzone m.in. od imion rodzinnych (rzadziej chrześcijańskich), np. *Репины, Морозовы, Пушкины*. Formacje te były tożsame z patronimami na *-ow*, *-ew*, *-in* i stosowanie jednych czy drugich typów antroponimów w praktyce mogło być mylące. Dlatego też właściwe formy odojcowskie były używane w pełnej formie (Рогалев 2009: 47).

Na Rusi Kijowskiej otczestwa z „wiczem” używano nie tylko w nominacji przedstawicieli wyższych klas społecznych, były one spotykane również u chłopów. Natomiast w stuleciach następnych (XIV–XVI w.) doszło do podziału w użyciu form na *-ow*, *-ew*, *-in* i form na *-icz* w zależności od socjalnego statusu nosiciela (Полякова 1975: 71–72; por. Hrynkiewicz-Adamskich 2012: 196–197). W Państwie Moskiewskim kwestii rozgraniczenia pełnych i krótkich otczestw przestrzegano bardzo rygorystycznie. Patronimu z formantem *-icz* używali bojarzy, pozostali poddani mogli go stosować wyłącznie na mocy ukazu carskiego. W XVI w. Iwan Groźny nagradzał prawem pieczętowania się za pomocą otczestw z „wiczem” jedynie najbardziej zasłużonych obywateli (Полякова 2010: 9; Рогалев 2009: 48). Podobnie było w czasach panowania Katarzyny II, gdzie używanie „wicza” było zarezerwowane wyłącznie dla członków rodziny carskiej, a także dla określonych grup urzędników i oficerów uwzględnionych w *Табели ранг*⁷. Pozostałe osoby używały w obiegu oficjalnym formacji z sufiksami *-ow*, *-ew*, *-in* (Рогалев 2009: 48)⁸. Jednakże w życiu codziennym, w sytuacjach nieoficjalnych forma otczestwa od dawna była wykorzystywana bez względu na czynniki socjalne jako symbol szacunku wobec rozmówcy (Суперанская 1990: 87; Рогалев 2009: 48). Nie dziwi więc to, że w XVIII–XIX w. mimo istotnego rozdzielenia w sytuacjach urzędowych tych dwóch modeli otczestw, formy na *-icz* w żywym języku

⁷ Ros. *Табель о рангах всех чинов воинских, статских и придворных*.

⁸ W odróżnieniu od Rusi Moskiewskiej, gdzie forma otczestwa świadczyła o przynależności społecznej osoby identyfikowanej, w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego w identyfikacji ludności różnych stanów w dokumentacji oficjalnej wykorzystywano pełne formy patronimiczne (Citko 2001: 61–62; Рогалев 2009: 48–49).

mieszały się z formami na *-ow*, *-ew*, *-in* (Полякова 1975: 73). Niekiedy tendencja ta przenikała również do obiegu kancelaryjnego. W XIX w. zauważalne są oboczności w użyciu obu typów imion odojcowskich, choć w przestrzeni oficjalnej otczestwa bez „wicza” funkcjonowały na szeroką skalę do rewolucji październikowej (por. Полякова 1975: 73–74).

Materiał, wyekscerpowany z ksiąg parafialnych⁹ obejmuje 1872 wpisy metrykalne (1162 chrztu, 291 ślubu, 383 zgonu, 36 przyłączenia). Podmiotami, których dotyczyły posługi duszpasterskie (*patiens*), były zarówno osoby dorosłe, jak i dzieci, jednak interesujące nas formy patronimiczne występowały – poza nielicznymi wyjątkami – tylko w odniesieniu do wiernych pełnoletnich: rodziców biologicznych chrzczonego dziecka i/lub przysposabiających (w aktach chrztu i przyłączenia do Kościoła), zaślubionych, zmarłych – w przypadku osób dorosłych oraz ojca (niekiedy matki) zmarłego dziecka¹⁰.

Każda metryka chrztu i ślubu zawiera zatem 2 otczestwa (nie licząc rodziców chrzestnych i świadków). Metryki zgonu zawierają na ogół jedno patronimicum – osoby zmarłej lub ojca zmarłego dziecka, ale w przypadku kobiet zamężnych odnotowane jest otczestwo zarówno zmarłej, jak i jej męża, np. *Жена [...] Теодора Семеновна Бусько – Окля Петрова* 1909. Nie wszystkie metryki zawierają pełne dane osobowe. Zaobserwowano wpisy, wprawdzie nieliczne, pozbawione trzeciego elementu formuły nazewniczej. W części z nich zamiast otczestwa pojawia się sformułowanie *незаконнорожденный* lub *внѣбрачный*¹¹, np. *Филипп /незаконнорожденный/ Туловинский* 1899; *Февронія /внѣбрачная/ Бгльская* 1910.

Bazą słowotwórczą większości patronimiców były cerkiewne warianty imion, co zresztą znajduje uzasadnienie w charakterze badanego źródła, np.:

⁹ Analizowane księgi znajdują się w zbiorach Archiwum Państwowego w Białymstoku, sygn. 4/953/0.

¹⁰ Sporadycznie otczestwa pojawiają się także przy imionach zmarłych dzieci oraz w danych osób niepełnoletnich przyłączonych do Kościoła prawosławnego. Ze względu na ograniczoną objętość tekstu pominięto analizę formuł identyfikacyjnych rodziców chrzestnych i świadków ślubnych.

¹¹ Nietypowe rozwiązanie zastosowano w jednej z metryk ślubu: *Елена по крестному отцу Иоаннова Глясь* 1909.

Аввакумова 1¹² < cerk. *Аввакум*¹³; *Аванасіева* 3 < cerk. *Афанасій*; *Борисовъ* 1 < cerk. *Борис*; *Варламовъ* 5 < cerk. *Варлаам*; *Викентіева* 13 < cerk. *Викентій*; *Галактіоновъ* 2 < cerk. *Галактион*; *Даміановъ* 3 < cerk. *Дамиан*; *Діомидова* 1 < cerk. *Диомид*; *Діонисіевъ* 4 < cerk. *Дионисій*; *Дометіевъ* 4 < cerk. *Дометій*; *Евламтіевъ* 3 < cerk. *Евламтій*; *Исааковъ* 1 < cerk. *Исаак*; *Исидорова* 1 < cerk. *Исидор*; *Кириллова* 3 < cerk. *Кирилл*; *Лаврентіевъ* 1 < cerk. *Лаврентій*; *Палладіева* 2 < cerk. *Палладій*; *Платонова* 2 < cerk. *Платон*; *Прокопіевъ* 3 < cerk. *Прокопій*; *Терентіевъ* 2 < cerk. *Терентій*; *Трофимова* 3 < cerk. *Трофим*; *Филимонова* 2 < cerk. *Филимон* itd.

Niemniej, poświadczone są także patronimica od imion w formach niekanonicznych. W funkcji podstaw słowotwórczych pojawiają się m.in. imiona pozbawione końcówek *-ij* (*-ija*) typowej dla wariantów cerkiewno-słowiańskich, np.:

Антоновъ 46 / *Антоновичъ* 1, *Антонова* 25 / *Антоновна* 1 < *Антон*, por. cerk. *Антоній*; *Власовъ* 4 < *Влас*, por. cerk. *Власій*; *Евфимовъ* 6 / *Евфимовичъ* 2 < *Евфим*, por. cerk. *Евфимій*; *Захарова* 1 < *Захар*, por. cerk. *Захарія*; *Макаровъ* 3 < *Макар*, por. cerk. *Макарій*; **Назарова*¹⁴ 1 < *Назар*, por. cerk. *Назарій*; **Патаповичъ* 1 < *Патап*, por. cerk. *Патапій*; *Софроновъ* 3 < *Софрон*, por. cerk. *Софроній*

oraz z wygłosowym *-ej* na miejscu *-ij*, np.:

Алексьевъ 15 / *Алексьевичъ* 2, *Алексьева* 6 / *Алексьевна* 1 < *Алексеј*, por. cerk. *Алексій*; *Сергѣевъ* 2, *Сергѣева* 3 < *Сергей*, por. cerk. *Сергій* itd.

Stosunkowo licznie reprezentowane są formy otczestw z obocznością, nieuzasadnionym dodaniem lub redukcją głosek (bądź ich grup) w podstawach motywujących, np.:

Акинѳовъ 2 < *Акинѳ*, por. cerk. *Иакинѳ*; *Алимтіевъ*¹⁵ 1 < *Алимтій*, por. cerk. *Олимпій*; *Андріановъ* 2, *Андріанова* 2 < *Андріан*, por. cerk. *Адриан*; *Аникіева* 1 < *Аникиј*, por. cerk. *Иоанникиј*; *Арсентіевъ* 1 < *Арсентій*, por. cerk. *Арсеній*;

¹² Wskazana wartość oznacza liczbę poświadczeń danej formy.

¹³ Imiona motywujące podano w uproszczonym (współczesnym) zapisie. Patronimy męskie i żeńskie omówiono łącznie ze względu na tożsamość podstaw słowotwórczych.

¹⁴ Formy z gwiazdką są zrekonstruowane z wpisów, w których otczestwo występuje w materiale źródłowym tylko w przypadku zależnym, najczęściej w dopełniaczu (np. *Леонида Яковлева Туржанскаго дочь Надежда* 1905), sporadycznie w narzędniku (np. *Подкидышь [...] принятый на воспитание [...] Владимиром Викентіевичем Магнушевским и законною женою его Анною Михайловою* 1902).

¹⁵ Na ukształtowanie się takiej formy miała zapewne wpływ asocjacja z imieniem *Алтій* o podobnym brzmieniu. Nie jest też wykluczone, że forma z nagłosowym *a* odzwierciedla na piśmie zjawisko akania.

Архипова 2 < *Архип*, por. cerk. *Архипп*; *Бонифатьева* 1 < *Бонифатий*, por. cerk. *Вонифатий*; *Даниловъ* 3, *Данилова* 1 < *Данил*, *Данила*, *Данило*, por. cerk. *Даниил*; *Денисовъ* 2 < *Денис*, por. cerk. *Дионисий*; *Дмитріевъ* 1 / *Дмитріевъ* 1, *Дмитріева* 3 < *Дмитрій*, por. cerk. *Димитрій*; *Дормидонтовъ* 1 < *Дормидонт*, por. cerk. *Доримедонт*; *Егоровъ* 3, *Егорова* 2 < *Егор*, por. cerk. *Георгій*; *Емельяновъ* 3, *Емельянова* 2 < *Емельян*, por. cerk. *Емилиан*; *Ефимовъ* 1 < *Ефим*, por. cerk. *Евфимій*; *Ивановъ* 32 / *Ивановичъ* 5, *Иванова* 36 / *Ивановна* 3 < *Иван*, por. cerk. *Иоанн*; *Иакимова* 1 < *Иаким*, por. cerk. *Иоаким*; *Ильинъ* 18 / *Ильичъ* 2 < *Илья*, por. cerk. *Илия*; *Корнѣева* 5 < *Корней*, por. cerk. *Корнилий*; *Кузьминъ* 4, *Кузьмина* 1 / *Кузьминова* 1 < *Кузьма*, por. cerk. *Косма*; *Лукьяновъ* 1 < *Лукьян*, por. cerk. *Лукиан*; *Матвѣевъ* 9, *Матвѣева* 16 < *Матвей*, por. cerk. *Матфей*; *Михайловъ* 52 / *Михайловичъ* 2, *Михайлова* 45 < *Михайло*, *Милайла*, por. cerk. *Михаил*; *Мойсеевичъ* 1, *Мойсеева* 1 < *Мойсей*, por. cerk. *Моисей*; *Осиповъ* 5, *Осипова* 8 < *Осип*, por. cerk. *Иосиф*; *Пантелеймоновъ* 2 < *Пантелеймон*, por. cerk. *Пантелеимон*; *Прокофьева* 3 < *Прокофій*, por. cerk. *Прокопій*; *Селивестровъ* 1 < *Селивестр*, por. cerk. *Сильвестр*; *Семеновъ* 3, *Семенова* 3 < *Семен*, por. cerk. *Симеон*; **Семеоновъ* 1 < *Семеон*, por. cerk. *Симеон*; *Симіоновъ* 1 / *Сѣміоновъ* 1 < *Симион*, por. cerk. *Симеон*; *Устиновъ* 1 < *Устин*, por. cerk. *Иустин*; *Федотовъ* 1 < *Федот*, por. cerk. *Феодот*; *Филиповъ* 1 < *Филип*, por. cerk. *Филипп*; *Эрастовъ* 4 < *Эраст*, por. cerk. *Ераст*; *Юліановъ* 3, *Юльянова* 1 / *Юліанова* 6 < *Юлиан*, por. cerk. *Иулиан*; *Юльева* 1 < *Юлий*, por. cerk. *Иулий*; *Юрьевъ* 2 < *Юрій*, por. cerk. *Георгій*; *Яковлевъ* 20 / *Яковлевичъ* 2, *Яковлева* 22 < *Яков*, por. cerk. *Иаков*; *Федоровичъ* 1 < *Федор*, por. cerk. *Феодор*.

Transformacje fonetyczno-morfologiczne w obrębie podstaw słowotwórczych pozwalają mówić o potocznym – z historycznego punktu widzenia – charakterze derywatów imiennych, od których powstały omawiane patronimica. Ich obecność w badanym materiale można tłumaczyć wpływem języka mówionego, funkcjonowaniem w obiegu społecznym form imion niecerkiewnych oraz stopniem znajomości dokładnych wariantów cerkiewno-słowiańskich przez osoby dokonujące wpisów w księgach parafialnych. Część zacytowanych wyżej form z czasem utraciło swój charakter potoczny. Wskutek adaptacji obcych brzmieniowo imion cerkiewno-słowiańskich do systemu językowego ruszczyzny zaczęto traktować je jako warianty podstawowe (zob. Сусллова/Суперанская 1978: 89), które przeszły do zasobu imion oficjalnych używanych w pozakościelnej sferze urzędowej. Procesowi temu sprzyjało występowanie takich form w literaturze pięknej (Сусллова/Суперанская 1978: 92; por. też Duszyński-Karabasz 2022: 52–55, 59). Omawiana sytuacja dotyczy zarówno imion pozbawionych cerkiewnej końcówki *-ij* (*-ija*), np. *Антон*, *Влас*, *Захар*, *Софрон*, imion z *-ej* w miejscu *-ij*, np. *Алексей*, *Сергей*, imion z modyfikacjami fonetycznymi w obrębie podstawy: *Дмитрій*, *Емельян*, *Иван*, *Илья*, *Лукьян*, *Матвей*, *Семён*, *Степан*, *Фёдор*, *Федот*, *Филип*, *Яков*, a nawet wariantów ze zmienionym paradygmatem *Гаврила*, *Данила* i in. (por. Тихонов/Бояринова/Рыжкова 1995; Суперанская 1998). Warto też wspomnieć o innych

formach, jak chociażby *Ocun*, umieszczanej w słownikach z kwalifikatorem *нар./народн.* („ludowy”), a odznaczającej się dużą produktywnością jako podstawa otczestw¹⁶. Niektóre derywaty wskutek złożonych przekształceń w obrębie podstawy uzyskały z czasem status samodzielnych jednostek imienniczych, np. imiona *Юрий* i *Егор* (zob. Сулова/Суперанская 1978: 90, 93, 209).

Występowanie patronimów utworzonych na bazie niekanonicznych form imion, nawet w źródłach kościelnych, nie przesądza o ich podrzędnym statusie względem otczestw motywowanych formami cerkiewno-słowiańskimi. W okresie objętym analizą księgi metrykalne były dokumentami nie tylko *stricte* kościelnymi, ponieważ kancelarie parafialne pełniły jednocześnie funkcję Urzędów Stanu Cywilnego. Imiona chrzestne osób – podmiotów obrzędów – powinny być włączane do tekstów liturgicznych, a następnie zapisywane w księgach w formach kanonicznych i każdą inną formę zapisu powinno się traktować jako odstępstwo od tradycji cerkiewnej. Natomiast formy otczestw, które mimo że identyfikują bezpośrednich uczestników obrzędów (metryki ślubu i, w przypadku osób dorosłych, zgonu) lub ich rodziców (metryki chrztu, bierzmowania/przyłączenia i zgonu dzieci), odnoszą się odpowiednio do ojca lub dziadków wskazanych w aktach *patiensów*. Forma imienia odojcowskiego nie ma zatem znaczenia dla życia liturgicznego i nie stanowi komponentu sfery sakralnej.

W zapisach metrykalnych parafii w Łapach pojawiło się też kilka otczestw, których formy wykazują się hiperpoprawnością (zob. Мордань 2022: 166):

Илларионовъ 5 < *Илларион*, por. cerk. *Иларион* (zob. Сулова/Суперанская 1978: 96); *Климентъевъ* 1, *Климентіева* 3 / *Климентъева* 1 < *Климентий*, por. cerk. *Климент*; *Кондратьевъ* 1 < *Кондратий*, por. cerk. *Кодрат* (*Кондрат*)¹⁷.

W omawianym zasobie większość otczestw od imion niekanonicznych ma swoje odpowiedniki (bez względu na płeć nosiciela) w postaci patronimów pochodnych od form cerkiewnych, np. *Бонифатьева* – *Вониѣватіева*; *Власовъ* – *Власіевъ*; *Даниловъ*, *Данилова* – *Даниіловъ*, *Даниілова*; *Іакимова* – *Іоакимова*; *Корнѣва* – *Корниіева*; *Юльянова* / *Юліанова* – *Іуліанова* itd. Pod względem frekwencyjnym zależność ta kształtuje się w różny sposób. W niektórych przypadkach wyraźnie dominują otczestwa od imion cerkiewno-słowiańskich, np.:

Арсеніевъ (< *Арсений*) 6 – *Арсентъевъ* (< *Арсентий*) 1; *Даниіловъ* / *Даниіловъ*, *Даниілова* (< *Даниил*) 32¹⁸ – *Даниловъ*, *Данилова* (< *Данил*, *Данила*, *Данило*) 4;

¹⁶ Por. np. imię znanego poety i pisarza Mandelsztama, który przy narodzinach otrzymał imię *Иосиф*, natomiast w późniejszym życiu oficjalnie używał formy *Ocun*. Zob. też Duszyński-Karabas 2022: 59.

¹⁷ O przyczynach wariantywności tego imienia zob. Сулова/Суперанская 1978: 97–98.

¹⁸ Wartości liczbowe podano łącznie dla patronimów męskich i żeńskich.

Димитрієвъ, Димитрієва (< *Димитрій*) 24 – *Дмитрієвъ / Дмитрієвъ, Дмитрієва* (< *Дмитрій*) 5; *Іоанновъ / Іоанновъ / *Іоанновъ / Иоанновъ, Іоаннова / Іоаннова / Іоанновна / Иоаннова* (< *Іоанн*) 276 – *Івановъ / Ивановичъ, Иванова / Ивановна* (< *Іван*) 76; *Іосифовъ / Іосифовъ / Іосифовичъ, Іосифова / Іосифова / Іосифова / Іосифовна* (< *Іосиф*) 131 – *Осиповъ, Осипова* (< *Осип*) 13.

Są jednak sytuacje, gdzie przeważają odczestwa od form potocznych (lub literackich), np.:

Аверкієвъ (< *Аверкій*) 1 – *Аверіановъ* (< *Авериан*) 6; **Адріановъ* (< *Адриан*) 1 – **Андріановъ, Андріанова* (< *Андриан*) 4; *Антонієвъ, Антонієва* (< *Антоній*) 28 – *Антоновъ / Антоновичъ, Антонова / Антоновна* (< *Антонъ*) 73; *Іаковлевъ / Іаковлева, Іаковлева / Іаковлева* (< *Іаков*) 26 – *Яковлевъ / Яковлевичъ, Яковлева* (< *Яков*) 44.

Dane osobowe tej samej osoby były zapisywane za pomocą odmiennych wariantów odczestw¹⁹. Takich przykładów jest wiele, oto kilka z nich:

Дорочєя Адрианова Семенова дочь *Надежда* 1908 – *Дорочєя Андріанова Семенова* сынъ *Николай* 1900; *Андрей Власієвъ Куликовъ* и [...] *Марія Данилова* 1908, 1911 – *Андрей Власовъ Куликовъ* и [...] *Марія Данилова* 1899, 1906, 1909; *Евфимій Діонисієвъ Михальченко* и [...] *Евдокія Іосифова* 1907 – *Евфимій Денисовъ Михальченко* и [...] *Евдокія Іосифова* 1909; *Владимір Осиповъ Крачко* и [...] *Леокадія Антонова* 1904 – *Владимір Іосифовъ Крачко* и [...] *Леокадія Антонієва* 1914 – *Владимір Іосифовъ Крачко* и [...] *Леокадія Антонова* 1901; *Дочь* [...] *Василія Симеонова Бусько „- Зинаида”* 1909 – *Василія Семенова Бусько* дочь *Наталія* 1908; *Владимір Александровъ Артамоновъ* и [...] *Поликсенія Антонова* 1905 – *Владимір Александровъ Артамоновъ* и [...] *Поликсенія Антонова* 1907, 1911; *Филипп Никифоровъ Делюкинъ* и [...] *Анна Емельянова* 1909, 1912 – *Филипп Никифоровъ Делюкинъ* и [...] *Анна Емилианова* 1902, 1905, 1906, 1908, 1914; *Андрей Павловъ Мацкало* и [...] *Ева Михаилова* 1904 – *Андрей Павловъ Мацкало* и [...] *Ева Михайлова* 1901; *Іванъ Григорьєвъ Егоровъ* и [...] *Домника Несторова* 1913 – *Іоаннъ Григорьєвъ Егоровъ* и [...] *Домника Несторова* 1910, 1911; *Іоаннъ Петровъ Коперсакъ* и [...] *Ксенія Прокопієва* 1900, 1902 – *Іоаннъ Петровъ Коперсакъ* и [...] *Ксенія Прокофьева* 1905, 1907.

Metryki parafialne, choć przynależą danej jednostce organizacyjnej konkretnego obrządku, są świadectwem koegzystencji różnych grup konfesyjnych. Wśród wpisów w księgach metrykalnych cerkwi w Łapach stosunkowo często pojawiają się

¹⁹ Zjawiskiem wariantywności współczesnych form imion odojcowskich na gruncie wschodniosłowiańskim (głównie w aspekcie prawnospołecznym) zajmuje się m.in. A. Łukaszaniec (zob. Лукашанец 2018: 181–184).

dane osób innego wyznania. Konsekwencją takiego zjawiska jest obecność otczestw od imion spoza kalendarza Kościoła wschodniego lub od imion, których forma językowa odbiega od wzorca rosyjskiego. Wśród osób wyznania rzymskokatolickiego lub luterańskiego (ewangelicko-luterańskiego) pojawiły się patronimica typu:

Альбертовъ 1, Вильгельмова 1 / Вильгельминова 1²⁰; Войцъховъ 1, Войтъхова 5 / Войцъхова 2 / Войтехова 2; Георгова 1; Гипполитовъ 1; Готлибова 1; Домениковъ 1, Домениковна 1; Люціанова 1; Марцелева 1 / Марцелиева 1; Матеушева 2; Оттоновъ 1 / Оттовичъ 1; Протазьевъ 1; Томашева 1; Францевъ 24 / Францевичъ 1, Францева 24 / Францёва 1 / Францевна 1; Юзефова 1; Яновъ 1 i in.

Część baz otczestw została zapisana w brzmieniu zbliżonym do jęz. polskiego lub niemieckiego, mimo istnienia rosyjskich (cerkiewnych) odpowiedników imion, preferowanych w dokumentacji okresu carskiego, por.:

Георгова 1 (< Георг, por. cerk. Георгий); Гипполитовъ 1 (< Гипполит, por. cerk. Ипполит); Люціанова 1 (< Люциан, por. cerk. Лукиан); Марцелева 1 / Марцелиева 1 (< Марцель, Марцели, por. cerk. Маркелл); Матеушева 2 (< Матеуш, por. cerk. Матфей); Томашева 1 (< Томаш, por. cerk. Фома); Юзефова 1 (< Юзеф, por. cerk. Иосиф); Яновъ 1 (< Ян, por. cerk. Иоанн).

Jak pokazuje materiał, także w przypadku tego typu otczestw miała miejsce wariantowość:

Вильгельмова 1 / Вильгельминова 1; Войцъховъ 1, Войтъхова 5 / Войцъхова 2 / Войтехова 2; Домениковъ 1, Домениковна 1; Оттоновъ 1 / Оттовичъ 1; Францева 24 / Францёва 1 / Францевна 1 oraz Марцелева 1 / Марцелиева 1

i mogła dotyczyć tego samego nosiciela, np.:

Эрнстъ-Федоръ Оттоновъ Данкеръ 1908 – Федоръ Оттовичъ Данкеръ 1914.

Inne imiona nieprawosławne, poświadczane w podstawach otczestw wielokrotnie, były zapisywane konsekwentnie w jednej formie, por.:

Бернардова 2; Гугова 2; Карлова 12, Карловъ 13 / Карловичъ 1; Людвиковъ 2, Людвикова 5; Сигизмундова 3; Эдуардовъ 4, Эдуардова 3; Фридрихова 2; Юліусова 10.

²⁰ Tę nietypową formę słowotwórczą (w wariantach *Вильгельминова* i *Вельгельминова*) odnotowuje i omawia H. Duszyński-Karabas (2022: 86). Również w systemie antroponimicznym Polaków – mieszkańców Duneburga w okresie po II wojnie światowej pojawił się patronim *Вильгельминова* (zob. Морданъ 2023: 323), ponadto wystąpiło tam imię chrzestne w formie *Вильгельмин*.

Otczestwa od imion słowiańskich na *-slaw*, *-mir* typowych dla kalendarza Kościoła zachodniego tworzą według jednego schematu. Zebrany materiał nie zawiera form obocznych w tym zakresie:

Болеславова 1; Брониславова 2; Вацлавовъ 3, Вацлавова 2; Владиславовъ 2, Владиславова 7; Станиславовъ 7, Станиславова 13; Казимировъ 4 / Казиміровъ 6 / Казимировичъ 1, Казимирова 12 / Казимірова 5.

Wypada podkreślić, że nie zawsze podstawa słowotwórcza otczestwa przesądzała o konfesji jego posiadacza. Wymieniona w metryce osoba (rodzic dziecka, narzeczony / narzeczona) mogła być wyznania prawosławnego, zaś jej ojciec – imię którego było bazą patronimu – innego obrządku, por.:

Елена Юсафатова Карачевская, православнаго вѣроисповѣданія 1915; Евгения Теофилева Голянская, православнаго вѣроисповѣданія 1914; Владимир Францевъ Дуда и [...], оба православнаго вѣроисповѣданія 1899; Павелъ Эдуардовъ Кузминскій православнаго вѣроисповѣданія 1903 itd.

W badanym materiale stwierdzono też występowanie patronimiców od imion ormiańskich i serbskich:

Микиртичевичъ 1 (Крикоръ Микиртичевичъ Арутюновъ армяно-григоріанскаго исповѣданія [i] Гликерія Михаилова Романовичъ 1914), Станкова 1 (Сербскій подданный Сретень Петровъ Янковичъ и [...], Милева Станкова 1910)

oraz hebrajskich:

Шмулевна 2 (Гелена Шмулевна Гляссь, урожденная Тайтельбаумъ іудейскаго исповѣданія 1909; Вслѣдствіе прошенія [...] Гелены Шмулевны Гляссь во Святомъ крещеніи Елены 1909).

W niektórych metrykach forma otczestwa nawiązuje do jednego imienia, gdy w rzeczywistości podstawą motywującą powinien być inny antroponim. Na przykład, struktura językowa patronimicum *Валентіевна* sugeruje jego pochodzenie od formy imiennej *Валентий*, tj. hiperpoprawnej odmianki im. *Валент*, jednak tu zostało ono utworzone od im. *Валентин*. Ta nieuzasadniona „substytucja” znajduje potwierdzenie w akcie przyłączenia z dn. 26.09.1912 r.: *Дочь крестьянина [...] Валентина Яроша и жены его Еввы съ Миниясовъ Марианна Валентіевна Ярошъ*. Wspomniana wersja otczestwa (choć w innej formie słowotwórczej) powtarza się w metryce ślubu zawartego w tym samym roku: *Михаиль Карловъ Адольфовъ Лянге [i] Марія Валентіева Ярошъ*. W wyekscerpowanym zasobie

omawiany patronim występuje 10 razy (*Валентіевъ* 6 / *Валентьевъ* 1, *Валентьева* 2, *Валентіевна* 1) i identyfikuje różne osoby. Wolno zatem przypuszczać, że również w pozostałych przypadkach mógł on być użyty w podobnych okolicznościach.

Inną nieścisłością jest użycie otczestwa *Матѳіева*, por.:

Іоаннь Григорьевъ Фетисовъ i [...], *Пелагея Матѳіева* 1909. W innych miejscach zaś: *Іоаннь Григорьевъ Фетисовъ* i [...], *Пелагія Матвѣева* 1907; *Іоаннь Григорьевъ Фетисовъ* [i] *Пелагія Матвѣева Іванова* 1907.

Nie chodzi tu o „standardową” wariantowość, zainicjowaną wymianą jednej głoski. Patronimum *Матѳіева* powstało od cerk. *Матфій* (pol. *Maciej*), a *Матвѣева* / *Матвѣева* – od cerk. *Матфей* (pol. *Mateusz*). Oba imiona mają wspólną etymologię, odnoszą się jednak do dwóch różnych świętych i w taki sposób funkcjonują w księgach liturgicznych²¹. Podobna sytuacja pojawia się też w stosunku do innych imion, odznaczających się jednak większym stopniem dywergencji (brzmieniowej, strukturalnej, etymologicznej), np.:

Симеонъ Максимовъ Адамовичъ i *законная жена его Агафія Лукина* (< *Лука*) 1904 – *Симеонъ Максимовъ Адамовичъ* i *законная жена его Агафія Лукіанова* (< *Лукиан*) 1907; *Симеонъ Косминъ Байковъ* i [...], *Александра Васильева* 1905 – *Симеонъ Кузьминъ*²² *Байковъ* i [...], *Александра Власіева* 1907.

Powyższe egzemplifikacje pokazują, że oboczności w podstawach patronimów nie zawsze mają miejsce w obrębie jednego imienia chrzestnego jako jego różne derywaty. Niekiedy dotyczą dwóch odmiennych imion, zwykle o podobnym brzmieniu i budowie słowotwórczej. Z drugiej strony, sytuacje, w których tej samej osobie przypisano różne otczestwa pochodzące od oficjalnych wariantów zupełnie odrębnych imion być może należy traktować w kategoriach pomyłki pisarskiej.

Analizowane nazwy własne występują na ogół z zachowaniem zasad pisowni w jej przedrewolucyjnej wersji. Zauważalne są jednak tendencje do unifikacji i rugowania dubletów. W niektórych przypadkach w badanym okresie dominuje zapis w konwencji dawnej ortografii, np.:

²¹ Więcej na ten temat zob. np. Sajewicz 2013: 470; Abramowicz 2019: 59.

²² Tu dodatkowo różne warianty patronimum męskiego.

Іоанновъ 130 / *Їоанновъ* 1 / **Іоанновъ* 3 (=134) – *Иоанновъ* 1; *Ѡаддеевъ* 5 / *Ѡаддѣвъ* 1 (=6) – *Ѡаддѣвичъ* 1; *АѠанасіева* 3 / *АѠонасьева* 2 (=5) – *АѠонасьева* 1; *Войтѣхова* 5 / *Войцѣхова* 2 (=7) – *Войтѣхова* 2; *Владимірова* 2 / *Владимірова* 1 (=3) – *Владимірова* 2; *ТимоѠеева* 12 – *ТимоѠѣва* 1 / *ТимоѠеева* 1 (=2),

inne przykłady pokazują większą produktywność form pozbawionych liter starego alfabetu, np.:

МатѠѣвъ 1 – *МатѠеевъ* 10; *МоисѠѣвъ* 1 / *МоисѠѣва* 1 (=2) – *МоисѠевичъ* 1 / *МоисѠеевъ* 3 / *МоисѠеева* 1 (=5); *Сѣмеоновъ* 2 / *Сѣміоновъ* 1 (=3) – *Симеоновъ* 23 / *Симіоновъ* 1 / *Сименовичъ* 1 (=25); *ТимоѠѣва* 1 – *ТимоѠеева* 12 / *ТимоѠеева* 1 (=13); *Ѡаддѣвъ* 1 / *Ѡаддѣвичъ* 1 (=2) – *Ѡаддеевъ* 5; *Казиміровъ* 6 / *Казимірова* 5 (=11) – *Казиміровъ* 4 / *Казиміровичъ* 1 / *Казимірова* 12 (=17).

Trzeba też odnotować zróżnicowanie w zapisie małej i dużej litery *i* (tzw. *i dziesiętne*), np.:

Василіевъ 17 – *Василіевъ* 1, *Дмитріевъ* 1 – *Дмитріевъ* 1, *Іоанновъ* 130 – *Їоанновъ* 1 – **Іоанновъ* 3, *Іосифовъ* 39 – *Їосифовъ* 8, *Іаковлевъ* 13 – *Їаковлевъ* 3, *Їаковлева* 1 – **Їаковлева* 1 – *Іаковлева* 8, *Іоакимова* 2 – *Їоакимова* 1, *Іосифова* 67 / *Іосифовна* 1 – *Їосифова* 13 – *Їосифова* 1 i in.

Wybór jednego z dwóch (mała litera) lub trzech (wielka litera) wariantów zależał najczęściej od ręki pisarskiej, ale spotyka się różną pisownię w rejestrach sporządzonych tym samym charakterem pisma.

Wariantywność pisowni zachodzi również na styku podstawy słotwórczej imienia fundującego i sufiksu w patronimach od imion na *-ij*²³ (*-ija*), np.:

Валентіевъ 6 – *Валентѣвъ* 1, *Василіевъ* 17 / *Василіевъ* 1 (=18) – *Василѣвъ* 61 / *Василѣвичъ* 8 (=69), *Григоріевъ* 14 – *Григорѣвъ* 49 / *Григорѣвичъ* 3 (=52), *Захаріевъ* 1 – *Захарѣвъ* 1, *Игнатіевъ* 16 – *Игнатѣвъ* 4, *Корниліевъ* 1 – *Корнилѣвъ* 1, *Леонтіевъ* 14 – *Леонтѣвъ* 4, *Панкратіевъ* 10 – *Панкратѣвъ* 6, *Аполлиаріева* 1 – *Аполлиарѣва* 1, *АѠанасіева* 3 – *АѠонасьева* 2 / *АѠонасьева* 1 (=3), *Василіева* 6 / *Василіева* 1 (=7) – *Василѣва* 40, *Викентіева* 13 – *Викентѣва* 5 / *Викентѣвна* 1 (=6), *ВониѠатіева* 1 – *ВониѠатѣва* 1, *Григоріева* 3 – *Григорѣва* 28, *Захаріева* 5 – *Захарѣва* 1, *Игнатіева* 8 / *Игнатіева* 1 (=9) – *Игнатѣва* 6, *Климентіева* 3 – *Климентѣва* 1, *Лаврентіева* 4 – *Лаврентѣва* 1, *Леонтіева* 5 – *Леонтѣва* 2 / *Леонтѣвна* 1 (=3), *Порфиріевна* 1 – *Порфирѣва* 1.

²³ W tym od hiperpoprawnych form *Климентий* i *Валентий* (druga forma być może pod wpływem skojarzenia z imieniem *Валентин* o czym zob. wyżej).

Autorzy *Słownika imion rosyjskich* (1995: 678) zaznaczają, że „[o]d podstaw na *-ij* otczestwa tworzone są, z zasady, dwojako: bez ucięcia *i* oraz w drodze redukcji *i'*”, przy czym wariantywność dotyczy ogromnej liczby otczestw od imion z tym sufiksem.

Powyższe przykłady prezentują dwojaki sposób wyrażenia na piśmie głoski [j]. Oboczności graficznej towarzyszy wariantywność fonetyczna, choć ta subtelna różnica w wymowie połączeń [pʲe] – [pʲie], [nʲe] – [nʲie], [tʲe] – [tʲie] nie jest być może dostrzegalna dla przeciętnego użytkownika języka. Wymiennosc pojawia się nawet w personaliach tych samych osób, np.:

Стефанъ Захаріевъ Панокъ i [...] *Наталія Павлова* 1911 – *Стефанъ Захарьевъ Панокъ* i [...] *Наталія Павлова* 1909; *Стефанъ Леонтіевъ Ржепко* i [...] *Анна Симеонова* 1902 – *Стефанъ Леонтьевъ Ржепко* i [...] *Анна Симеонова* 1910; *Андрей Панкратіевъ Прокофьевъ* i [...] *Наталія Іосифова* 1911 – *Андрей Панкратьевъ Прокофьевъ* i [...] *Наталія Іосифова* 1908; *Константинъ Іаковлевъ Улановичъ* i [...] *Евдокія Васи́лева* 1914 – *Константинъ Яковлевъ Улановичъ* i [...] *Евдокія Васильева* 1911; *Антоній Францевъ Криштопайтисъ* i [...] *Ольга Григоріева* 1914 – *Антоній Францевъ Криштопайтисъ* i [...] *Ольга Григорьева* 1901; *Макарій Павловъ Савичъ* i [...] *Александра Леонтіева* 1908 – *Макарій Павловъ Савичъ* i [...] *Александра Леонтьева* 1911.

Formy z *i* przeważają zarówno w zestawieniu ogólnym, obejmującym wszystkie wyekscerpowane onimy, jak też w grupach otczestw od tych samych podstaw, np.:

Викентіевъ 18 / *Викетіевъ* (!) 1 / **Викентіевичъ* 1 (=20) – *Викентьевъ* 5; *Ігнатіевъ* 16 – *Ігнатьевъ* 4; *Лаврентіева* 4 – *Лаврентьева* 1.

Wyjątek stanowią patronimy od imion *Василій* i *Григорій*, gdzie pod względem frekwencyjnym wyraźnie przeważają warianty z *ь*:

Василіевъ 17 / *Василіевъ* 1 (=18) – *Васильевъ* 61 / *Васильевичъ* 8 (=69), *Василіева* 6 / *Василіева* 1 (=7) – *Васильева* 40; *Григоріевъ* 14 – *Григорьевъ* 49 / *Григорьевичъ* 3 (=52), *Григоріева* 3 – *Григорьева* 28.

Zapis otczestw od innych imion na *-ij* wykazuje się konsekwencją przy wyborze jednej z dwóch wskazanych wyżej opcji, przy czym są poświadczane są niemal wyłącznie formy z *i*, np.:

Алимпіевъ 1 / *Олимпіевъ* 2, *Антоніевъ* 17 i *Антоніева* 11, *Власіевъ* 2 i *Власіева* 1, *Георгіевъ* 12 / **Георгіевичъ* 1 i *Георгіева* 15, *Димитріевъ* 14 / *Дмитріевъ* 1 / *Дмитріевъ* 1 i *Димитріева* 10 / *Дмитріева* 3, *Діонисіевъ* 4, *Дометіевъ* 4 i *Дометіева* 1, *Евлампіевъ* 3, *Евтихіевъ* 3, *Евфиміевъ* 3 / *Евфиміевъ* 1 i *Евфиміева* 1, *Макаріевъ* 2, *Меводіевъ* 2, *Онуфріевъ* 4 i *Онуфріева* 1, *Палладіева* 2, *Сергіевъ*

3 i *Сергієва* 3, *Патапієвъ* 2 / *Патапієвичъ* 1, *Терентієвъ* 2 i *Терентієва* 2, *Θеодосієвъ* 4 i *Θеодосієва* 3.

Onimy zawierające w swej strukturze *ъ* (niemające odpowiedników z *i*) w materiale z Łap pojawiają się w sporadycznie, np. *Зиновъевъ* 1 i *Зиновъева* 1. Ten ostatni model tworzenia jest też typowy dla patronimów od form niecerkiewnych (niektóre z nich reprezentowane są pojedynczymi przykładami): *Юрьевъ* 2, *Кондратьевъ* 1, *Протазъевъ* 1 i in.

Jak już stwierdzono wyżej, w badanym okresie w powszechnym użyciu były krótkie formy imion odojcowskich. Pełne odczestwa wystąpiły w 103 formułach identyfikujących mężczyzn i 27 wpisach odnoszących się do kobiet, co stanowi odpowiednio 5,8% i 1,8% wszystkich analizowanych personaliów zawierających omawiany element nazewniczy. W zbiorze patronimów męskich mamy do czynienia z 53 sytuacjami, w których zastosowanie pełnych form przypuszczalnie podyktowane było dążeniem do uniknięcia zbieżności z nazwiskiem²⁴:

Георгія Васильевича Васильева [сынъ] 1903; *Димитрія Родіоновича Родіонова* [сынъ] 1910; *Евдокима Михаиловича Михаилова* [дочь] 1912; *Космы Кирилловича Кириллова* [дочь] 1912; *Хрисанфа Александровича Александрова* [дочь] 1907; *Александръ Никитичъ Никитинъ* 1911; *Андрей Спиридоновичъ Спиридоновъ* 1912; *Василій Петровичъ Петровъ* 1906; *Василій Симеоновичъ Симеоновъ* 1912; *Георгій Васильевичъ Васильевъ* 1903, 1906; *Димитрій Яковлевичъ Яковлевъ* 1910; *Іоаннь Алексѣевичъ Алексѣевъ* 1903; *Іоаннь Патапієвичъ Патаповъ* 1904; *Николай Григорьевичъ Григорьевъ* 1911, 1912; *Проковіъ Евфимовичъ Евфимовъ* 1901; *Романъ Θεокτισовичъ Θεокτισовъ* 1911 itd.

W kontekście powyższych informacji zastanawia jednak paralelna obecność notacji typu:

Антипы Кириллова Кириллова [дочь] 1901; *Андрей Анисимовъ Анисимовъ* 1901; 1902; *Діонисій Васильевъ Васильевъ* 1898; *Іванъ Александровъ Александровъ* 1898; [...] *усыновленная крестьяниномъ* [...] *Макаріємъ Павловымъ Павловымъ* 1902; *Проковіъ Евфимовъ Евфимовъ* 1899; *Симеонъ Михаиловъ Михаиловъ* 1910; *Симеонъ Павловъ Павловъ* 1913.

²⁴ W odróżnieniu od sufiksalnych nazwisk autochtonów podlaskich, gros których ma przyrostki *-uk* / *-czuk*, *-owicz* / *-ewicz* lub *-ski*, w parafii prawosławnej w Łapach wyraźnie przeważały nazwiska rosyjskie na *-ow* / *-ew* / *-in*, tożsame pod względem struktury z patronimicami w krótkiej formie.

Takich zestawień jest 19. Pojawiają się one niemal w całym analizowanym okresie (1898–1913) i nie różnią się charakterem pisma od metryk z formułami identyfikacyjnymi zacytowanymi wyżej.

Są również poświadczone wpisy, w których forma krótkiego patronimicum pod względem słowotwórczym jest zbieżna z formą nazwiska i jednocześnie oba antronimy zawierają w podstawie to samo imię chrzestne, ale w różnych wariantach (w sumie 8 przykładów), np.:

Георгій Іоанновъ Ивановъ 1913; *Евфимій Косминъ Кузьминъ* 1905; *Егоръ Іоанновъ Ивановъ* 1900; *Іоаннь Патапіевъ Патаповъ* 1907; *Іосифъ Іоанновъ Ивановъ* 1901.

W tych jednak przypadkach nazwiska powstały na bazie niecerkiewnych form imion, dlatego formy patronimów mogły być wpisane w wariantach kanonicznych. Jednocześnie nie było potrzeby wprowadzania pełnych otczestw, ponieważ dyferencjacja między imieniem odojcowskim i nazwiskiem była – przynajmniej w teorii – zachowana. Być może podobnymi pobudkami kierowały się osoby dokonujące wpisów typu:

Николай Григоріевъ Григорьевъ i [...] *Екатерина Θεοδοροβα* 1914 i *Михаиль Терентіевъ Терентьевъ* i [...] *Татіана Корніліева* 1915.

W pozostałych okolicznościach (47) patronim i nazwisko mają zupełnie różne etymony, a mimo to otczestwo występuje w pełnej formie, por.:

Владимира Ивановича Бусловича [сынъ] 1903; *Подкидышь* [...] *принятый на воспитание* [...] *Владиміромъ Викентіевичемъ Магнушевскимъ* 1902; *Александръ Θεοδοровичъ Коронкевичъ* 1912; *Василій Васильевичъ Дрессенъ* 1912; *Владимиръ Фаддѣевичъ Улянскій* 1912; *Владимиръ Францевичъ Дуда* 1912; *Владимиръ Николаевичъ Байбаковъ* 1913; [жена] *Николая Георгіевича Варламова* 1908; *Давидъ Миничъ Котюкъ* 1903; *Іванъ Ильичъ Докимукъ* 1908; *Іоаннь Антоновичъ Ковалевскій* 1911; *Іоаннь Карловичъ Гольдберъ* 1913; *Левъ Генриховичъ Нелавицкій* 1913; *Леонтій Михайловичъ Карклинскій* 1903; *Михаиль Андреевичъ Войтовичъ* 1910; *Николай Николаевичъ Авенариусъ* 1898; *Павель Александровичъ Москвинъ* 1907; *Пантелеимонъ Михаиловичъ Вахрушѣвъ* 1912; *Петръ Іосифовичъ Севошко* 1912; *Юліанъ Ермолаевичъ Юшкевичъ* 1912; *Θεοδωρъ Θομιць Онискевичъ* 1915 itd.

Patronimica żeńskie w pełnej formie wystąpiły w 23 aktach. Odnotowano tylko jedną formułę identyfikacyjną, w której użycie takiego wariantu otczestwa można wiązać z dążeniem do uniknięcia zbieżności względem nazwiska: *Марія Ивановна Иванова* 1907. Szersza egzemplifikacja tego zjawiska w antroponimii żeńskiej

nie jest możliwa, ponieważ nazwiska kobiet – poza nielicznymi wyjątkami – występują tylko w metrykach ślubu i okazjonalnie w metrykach zgonu.

W innych zapisach (22) podstawa patronimu nie jest zbieżna z etymonem nazwiska lub brak jest tego ostatniego elementu danych osobowych, por.:

Пелагея Ивановна Томчикъ 1913; *Александра Адольфовна Гриневицкая она же Риневицкая* 1913; *Марія Константиновна* 1912; *Александра Антоновна* 1912; *Адольфина Адольфовна* 1912; *Марія Омична* 1913; *Александра Николаевна* 1913; *Иосифа Иосифовна Карбовякъ* 1910; *Александра Леонтьевна* 1912; *Елена Павловна* 1903; *Надежда Порфириевна Остромецкая* 1914 i in.

W zestawieniu krótkich i pełnych form otczestw również zaznacza się wariantowość zapisu. Nierzadko dotyczy ona tego samego nosiciela, np.:

Хрисанфъ Александровичъ Александровъ и [...] *Наталія Омична* 1902, 1907 – *Хрисанфъ Александровъ Александровъ* и [...] *Наталія Омична* 1900, 1904, 1908; *Александръ Никитинъ Никитинъ* и [...] *Клавдія Михаилова* 1908 – *Александръ Никитичъ Никитинъ* и [...] *Клавдія Михаилова* 1911; *Проковія Евфимовичъ Евфимовъ* и [...] *Ирина Родіонова* 1901 – *Проковія Евфимовъ Евфимовъ* и [...] *Ирина Родіонова* 1899; *Косма Кирилловичъ Кирилловъ* и [...] *Евдокія Тимошевца* 1905, 1906, 1908, 1912 – *Косма Кирилловъ Кирилловъ* и [...] *Евдокія Тимошевца* 1899; *Василій Васильевичъ Дрессень* и [...] *Анна Захаріева* 1912 – *Василій Васильевъ Дрессень* и [...] *Анна Захаріева* 1910; *Владимиръ Францевичъ Дуда* [i] *Евфросинія Давидова Василюкъ* 1912 – *Владимиръ Францевъ Дуда* и [...] *Евфросинія Давидова* 1914, 1915; *Павель Александровичъ Москвинъ* [i] *Елена Александрова Тюрнина* 1907 – *Павла Александрова Москвина* [дочь] 1908; *Иванъ Ильичъ Докимукъ* [i] *Вѣра Игнатіева Залѣвская* 1908 – *Іоаннь Ильинъ Докимукъ* и [...] *Вѣра Игнатъева* 1910; *Даніилъ Антоновъ Луцинъ* и [...] *Александра Францева* 1902, 1909 – *Даніилъ Антоновъ Луцинъ* и [...] *Александра Францевна* 1912; *Константинъ Моисеевъ Дмитріевъ* и [...] *Иосифа Иосифова* 1910 – *Константинъ Моисеевъ Дмитріевъ* [i] *Иосифа Иосифовна Карбовякъ* 1910.

Analiza materiału źródłowego pozwala stwierdzić, że w sytuacjach, w których otczestwo i nazwisko mają tę samą podstawę, pełny patronim pojawia się wyłącznie wśród chłopów, bez informacji o ewentualnych innych funkcjach wykonywanych przez te osoby, np.:

Крестьянинъ С.Петербургской губерніи, Гдовскаго уѣзда, Середкинской волости, деревни Вергино, Іоаннь Алексѣевичъ Алексѣевъ 1903; *Крестьянинъ Псковской губерніи, Островскаго уѣзда, Сонимской волости, деревни Будаево, Константинъ Николаевичъ Николаевъ* 1904; *Крестьянинъ Казанской губерніи, Тетюшскаго уѣзда, Шамбулыгченской*²⁵ *волости, села Сибирчи, Хрисанфъ*

²⁵ Tak w oryginale. Właśc. *Шомбулыгчинская волость*.

Александровичъ Александровъ 1907; *Крестьянинъ Тверской губерніи, Осташковскаго уѣзда, Петровщинской волости, деревни Тереховщины Димитрій Яковлевиъ Яковлевъ* 1910; *Крестьянинъ Новгородской губерніи, Боровичскаго уѣзда, деревни Дахново Николай Григорьевичъ Григорьевъ* 1912; *Крестьянинъ Псковской губерніи и уѣзда, Жуковской волости, села Жукова Андрей Спиридоновичъ Спиридоновъ* 1912; *Крестьянинъ Смоленской губерніи Юхновскаго уѣзда Крутовской волости, деревни Дѣшина Стефанъ Никитичъ Никитинъ* 1913.

Incydentalnie pojawia się wzmianka na temat wykonywanej działalności, jest to jednak funkcja niskiej rangi:

Крестьянинъ Псковской губерніи Опочевскаго²⁶ уѣзда, Велейской волости, деревни Зубавы, состоящій симафорнымъ стрѣлочникомъ на станціи Лапы С.Петербурго-Варшавской желѣзной дороги, Проковій Евфимовичъ Евфимовъ 1901.

Powyższe egzemplifikacje wydają się potwierdzać wspomnianą wyżej tezę, że celem użycia pełnych form patronimiców było uniknięcie pomyłki w identyfikacji poszczególnych kategorii onimów w formule nazewniczej. Nie było to jednak działanie konsekwentne, co potwierdzają wpisy z tożsamymi formami imienia odojcowskiego i nazwiska.

W przypadkach, w których patronimicum i nazwisko nie mają tożsamego etymonu, otczestwa na *-icz* rzeczywiście odnoszą się do osób pełniących względnie wysokie funkcje w administracji lub służbach mundurowych, np.:

Начальникъ Лапскаго почтово-Телеграфнаго Отдѣленія, Губернскій Секретарь, Леонтіи Михайловичъ Корклинскій 1903, *Начальникъ Лапскаго почтово-телеграфнаго Отдѣленія Губернскій Секретарь Іоаннъ Антоновичъ Ковалевскій* 1911, *Подпоручникъ 16^й Артиллерійской Бригады Владимиръ Всеволодовичъ Богоявленскій* 1909, *Поручникъ 12^й Конно-Артиллеріуской батареи Георгій Михаиловичъ Звезинцовъ* 1911.

Pełne patronimy występują też w personaliach mieszczan i potomków szlachty:

Мѣщанинъ города Гдова, С.-Петербуржской губерніи Василій Васильевичъ Дрессенъ 1912; *Потомственный дворянинъ, Вологодской губерніи, Павелъ Александровичъ Москвинъ* 1907; *Потомственный дворянинъ Полтавской губерніи Евгенийъ Ерастовичъ Цявловскій* 1912.

Z drugiej jednak strony, ten model imion odojcowskich pojawia się także wśród chłopów:

²⁶ Tak w oryginale. Właśc. *Опочецкій уѣздъ*.

*Крестьянинъ Кіевской губерніи Уманьскаго уѣзда, Орадвской волости, села Христиновки Давидъ **Миничъ** Котюкъ 1903; Крестьянинъ деревни Печурки Гродненской губерніи Бѣлостокскаго уѣзда Іосифъ **Казимировичъ** Юровчикъ 1908; Крестьянинъ Минской губерніи, Новогрудскаго уѣзда, деревни Брорлиники²⁷ Михаилъ **Андреевичъ** Войтовичъ 1910; Крестьянинъ Виленской губерніи, Лидскаго уѣзда, мѣстечка Острино Александръ **Федоровичъ** Коронкевичъ 1912.*

Pełne formy patronimów stosowano do identyfikacji osób duchownych i pełniących inne funkcje cerkiewne, np.:

*Столоначальникъ Варшавской Духовной Консистоіи Михаилъ **Ивановичъ** Дума 1912.*

Ciekawe jest jednak to, że dokonujący wpisu diakon używa otczestwa na *-icz* w stosunku do samego siebie:

*Діаконъ Лапской Св. Николаевской православной церкви, Корнилій **Михайловичъ** Чайковскій 1904; Корнилія **Михайловича** Чайковскаго [сынъ] 1900,*

podczas gdy swojego proboszcza – w tym przypadku występującego w charakterze ojca chrzczonego dziecka – tytułuje krótkim patronimem:

*Настоятель Лапской Св. Николаевской желѣзнодорожной церкви, священникъ Алексій **Алексіевъ** Шабаринъ 1901.*

Być może nawet w takich sytuacjach o formie patronimicum decydowało pochodzenie jego nosiciela. Jednocześnie poświadczono są zapisy, w których mimo zajmowania relatywnie wysokich stanowisk lub uprzywilejowanego pochodzenia imiona odojcowskie występują w krótkiej formie:

*Начальникъ Белхатовскаго почтово-телеграфнаго отдѣленія, Варшавскаго почтово-телеграфнаго округа, Коллежскій Регистраторъ, Лустинъ **Григоріевъ** Гончарукъ 1914; Командиръ 3го взвода дивизионнаго обоза 16 пѣхотной дивизіи, прапорщикъ запаса Валентинъ **Ивановъ** Васильевъ 1915; Дворянинъ Подольской губерніи, Іоаннъ **Матвеевъ** Шактай(?) 1912; Мѣщанинъ города Гродно Михаилъ **Константиновъ** Корепановъ 1913 itd.*

Ze względu na znacznie uboższe dane dotyczące kobiet w księgach metrykalnych ustalenie zależności w zakresie użycia poszczególnych form otczestw żeńskich a – co za tym idzie – wyciągnięcia jakichkolwiek wniosków jest zde-

²⁷ Tak w oryginale. W metryce z 1909 r. (prawidłowo) *Брорлиники*.

cydowanie bardziej problematyczne. Dodatkowe informacje można znaleźć w metrykach zawierających wyłącznie personalia kobiety:

Вслѣдствіе прошенія мѣщанки города Варшавы Гелены Шмулевны Гляссъ 1909 (mieszczanka – pełne otczestwo); Дочь статскаго совѣтника, Мирового судьи города Сандомира, Радомской губерніи, Надежда Порфириевна Остромецкая 1914 (córka radcy stanu – pełne otczestwo).

Pełna forma patronimicum pojawia się też w odniesieniu do córek chłopów:

Дочь крестьянина деревни Яшинъ, гмины Модлиборжиць, Опатовскаго уѣзда Радомской губерніи [...] Марианна Валентіевна Ярошъ, римско-католическаго исповѣданія 1912; Дочь крестьянина Гродненской губерніи Бѣльскаго уѣзда Лебяжинской²⁸ волости и села дѣвица Пелагея Ивановна Томчикъ 1913.

Jest też odwrotna sytuacja: córka szlachcica posiada otczestwo w krótkiej formie:

Дочь дворянина Псковской губерніи, состоящая учительницей при Малкинскомъ желѣзно-дорожномъ училищѣ, Екатерина Александрова Крживецъ 1914.

W metrykach chrztu poza danymi osobowymi i wyznaniem brak jest dodatkowej informacji o matce dziecka, stąd trudność w określeniu jej pochodzenia i przynależności socjalnej. Pozycja społeczna męża nie upoważnia do wyciągnięcia twardych wniosków dotyczących statusu socjalnego żony, tym niemniej w analizowanym zasobie można dostrzec następujące zależności:

a) pełne otczestwo żeńskie występuje w metrykach, gdzie małżonek był urzędnikiem, przy czym jego patronim zapisany jest w krótkiej formie:

Чиновникъ Чижевской почтово-телеграфной Конторы коллежскій регистраторъ Никифоръ Михайловъ Лукашукъ-Смолярчукъ и законная жена его Марія Йоанновна 1913;

b) pełne otczestwo żony pojawia się mimo faktu, że mąż był przedstawicielem warstwy chłopskiej, np.:

Крестьянинъ Гродненской губерніи Брестскаго уѣзда Войковской волости Макарій Павловъ Савичъ и законная жена его Александра Леонтьевна 1912; Крестьянинъ Тамбовской губерніи Моршанскаго уѣзда Спаско-Кахименской²⁹ волости села Волконцино Игнатій Петровъ Баранчевскій православнаго вѣроисповѣданія и законная жена его Адольфина Адольфовна лютеранскаго исповѣданія 1912; Крестьянинъ Минской губерніи, Новогрудскаго уѣзда, Городейской

²⁸ Tak w oryginale. Powinno być: *Дубяжинской волости.*

²⁹ Tak w oryginale. Właśc. *Спасско-Кахименская волость.*

волости, деревни Городки, Евфимъ Ивановъ Космовичъ и законная жена его Елена **Ивановна** 1912; Крестьянинъ Гродненской губернии Соколскаго уѣзда Зубрицкой волости деревни Горкавичи Иванъ Селивестровъ Костецкій и законная жена его Марія **Константиновна** 1912; Крестьянинъ Виленской губернии и уѣзда, Мицкунской волости, деревни 2^е Ренканцишки³⁰, Михаилъ Макариевъ Горьльченко и законная жена его Павла **Павловна** 1914.

W metrykach ślubu są poświadczane przypadki, w których oboje małżonków mają patronimica w pełnej formie, np.:

Дворянинъ Калишской губернии, Аполлинарій **Феликсовичъ** Стрицкій, римско-католическаго исповѣданія [i] Дочь дворянина Города Бѣльска Гродненской губернии, Софія **Андреевна** Петржиковская 1914; Студентъ С.-Петербургскаго Императорскаго Университета, дворянинъ Виленской губернии Казиміръ **Іосифовичъ-Романовичъ** Довгялло, римско-католическаго исповѣданія [i] Мѣщанка города Друскеникъ, Гродненской губернии Ольга **Феодоровна** Мельниченко 1912.

Jak się wydaje, dodatkowe informacje przy personaliach przemawiają za uzasadnionym użyciem pełnych form imion odojcowskich.

Odnotowane są inne sytuacje, w których forma otczestwa zależy od stanu osoby, np.:

Мѣщанинъ города Житомира, Волынской губернии, состоящій машинистомъ на Привислинскихъ желѣзныхъ дорогахъ Владимиръ **Фаддѣевичъ** Улянскій [i] Крестьянка Гродненской губернии, Бѣлостокскаго уѣзда, Ясвильской волости, деревни Дзенціолово Ядвига **Казимирова** Брузго 1912.

Występują jednak formuły stojące w sprzeczności z powyższymi ustaleniami, np. jedna ze stron (tu: narzeczona) identyfikowana jest za pomocą krótkiej formy patronimu, choć z pochodzi z mieszczan:

Канцелярскій чиновникъ Гродненскаго Губернскаго Присутствія Феодоръ **Фомичъ** Онискевичъ [i] Дочь мѣщанина города Бѣлостока, Гродненской губернии, Евгения **Антонова** Коско 1915.

Tradycja posiadania dwóch otczestw znana jest na Słowiańszczyźnie wschodniej od dawna. Po przyjęciu chrześcijaństwa jeden człowiek nierządkiem miał dwa imiona – chrześcijańskie i pogańskie, wskutek czego potomkowie mogli używać dwóch patronimów od każdego z tych imion (Pogalew 2009: 45). W badanym

³⁰ Obecnie *Рокантишкес*, lit. *Rokantiškės*.

materiale mamy do czynienia z „wielopatronicznością” wyłącznie od imion chrześcijańskich. Taka sytuacja wystąpiła trzykrotnie w personaliach męskich i siedmiokrotnie – w żeńskich. Podwójne otczestwa pojawiły się 6 razy w metrykach ślubu:

Стефанъ Адольфъ Альбертовъ Генриховъ Тыдельскій, Лютеранскаго исповѣданія 1914; Казиміръ Іосифовичъ-Романовичъ Довгялло, римско-католическаго исповѣданія 1912; Вѣра Антонова-Эдуардова Гессъ, православнаго вѣроисповѣданія 1909; Викторія-Станислава Адольфова Вильгельминова Іонъ, римско-католическаго исповѣданія 1910; Анна-Екатерина Іоаннова-Эрнстова Бризеръ, Лютеранскаго исповѣданія 1911; Эмма-Лидія Карлова-Фридрихова Захертъ, евангелическаго исповѣданія 1914

i 2 razy w metrykach chrztu:

[...] Ковалевскій и [...] Гертруда Гугова-Карлова, лотерянскаго вѣроисповѣданія 1903; Θεодоръ Фридриховъ-Адольфовъ Кюнъ лотерянскаго вѣроисповѣданія 1902.

W 2 wpisach w części *O zaślubionych* poświadczane jest potrójne otczestwo:

Софія Августова-Александрова-Христіанова Кетлеръ, евангелическо-лотерянскаго вѣроисповѣданія 1898; Елисавета Люціанова Викентьевна Доминиковна Козловская, р-католическаго исповѣданія 1915.

Jak pokazuje materiał źródłowy, podwójne lub potrójne otczestwo występuje głównie wśród osób wyznania ewangelicko-luterańskiego (lub luterańskiego) i, rzadziej, rzymskokatolickiego. Odnotowana jest wariantowość:

Константинъ Викентіевъ Ковалевскій [...] и [...] Гертруда Карлова 1902 – Константинъ Викентіевъ Ковалевскій [i] Іоанна Луиза Гертруда Гугова Скарупе 1901 (pojedynczy patronim w obu przypadkach, jednak za każdym razem od innego imienia ojca); Θεодоръ Фридриховъ-Адольфовъ Кюнъ [...] и законная жена его Ксенія Θεодорова – Θεодоръ Θεодоровъ³¹ Кюнъ [...] и жена его Ксенія Θεодорова 1901.

Jak już zaznaczono wyżej, w korelacji między imionami ojcowskimi i nazwiskami zwraca uwagę osobliwość dotycząca tożsamości etymonów w obu kategoriach onimów (*Андрей Анисимовъ Анисимовъ, Діонисій Васильевъ*

³¹ Prawdopodobnie pomyłka w zapisie. Pozostałe dane pozwalają stwierdzić, że mowa o jednej i tej samej osobie. Co ciekawe, w metryce zgonu dziecka dane mężczyzny w ogóle nie zawierają imienia ojcowskiego: *Феодора Кюна сынъ Феодоръ 1901.*

Васильевъ itd.). Występowanie jednakowych podstaw daje się oczywiście wytłumaczyć w prosty sposób, uwzględniając popularny czynnik imienniczy, jakim są tradycje rodzinne. Wskutek jego oddziaływania imię przodka legło w przeszłości u podstaw nazwiska, zaś po upływie jednego lub kilku pokoleń ponownie nadano to samo imię, stanowiące bazę patronimicum syna lub córki. Nie jest jednak wykluczone, że pojawienie się tej osobliwości było podyktowane innymi czynnikami. Należy bowiem w tym miejscu wspomnieć, że choć nazwiska rosyjskie istniały wśród przedstawicieli różnych warstw społecznych już w XVII w. (Полякова 1975: 118), to liczni obywatele nie posiadali oficjalnych nazwisk jeszcze u schyłku wieku XIX, a część z nich otrzymała je dopiero kilkanaście lat po rewolucji październikowej – w latach 30. XX stulecia w czasach tzw. paszportyzacji. A zatem to właśnie na koniec XIX – początek XX w. przypada okres masowego nadawania nazwisk w ówczesnej Rosji (Суперанская/Суслова 1981: 22, 27–28, 41–44; Hrynkiewicz-Adamskich 2006: 101–102; Hrynkiewicz-Adamskich 2012: 200–201). Nie mniej istotnym faktem było to, że do czasów powszechnej organizacji biurokratycznej odróżnienie patronimów i nazwisk niekiedy nastroczało trudności (co niewątpliwie miało źródło w braku stabilizacji tej ostatniej kategorii onimów), a – co za tym idzie – w części przypadków w dokumentach wpisywano otczestwo w charakterze nazwiska (por. Суперанская/Суслова 1981: 22, 119–120). Wobec powyższego wydaje się, że scharakteryzowana w tym miejscu sytuacja mogła wynikać z braku uformowania się w tym okresie nazwisk niektórych osób. Jest zatem prawdopodobne, że zapisy metrykalne, w których miało miejsce powtórzenie imienia odojcowskiego w charakterze nazwiska były pierwszym zabiegiem zmierzającym w kierunku utrwalenia pełnych danych osobowych nosiciela. Innymi słowy, wpis do akt parafialnych towarzyszący posłudze religijnej był swego rodzaju „rejestracją”, nadaniem niezmiennego nazwiska osobie i jej ewentualnym potomkom.

Przedstawione spostrzeżenia prowadzą do wniosku, że w księgach metrykalnych omawianej parafii na ogół dążono do poprawności zapisu i zachowania trójelementowej formuły antroponimicznej³². Tylko nieliczne przykłady nie zawierają wszystkich obligatoryjnych składników personaliów. Otczestwa badanego okresu były tworzone od imion (form) cerkiewno-słowiańskich, jednak analizowany materiał potwierdza obecność szeregu patronimów motywowanych wariantami niekanonicznymi. Zapis graficzny analizowanych nazw osobowych

³² Por. dane z parafii rzymskokatolickich dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku opracowane przez zespół pod kierunkiem L. Dacewicz (zob. Dacewicz/Chomko/Smakulska 2017; Dacewicz/Romanik/Smakulska 2019; Dacewicz/Chomko/Szymuła 2020).

odzwierciedla zasady obowiązujące w okresie poprzedzającym ostateczną reformę pisowni. Jednocześnie są już zauważalne tendencje zmierzające do usunięcia dubletów i odejście od wzorca cerkiewno-słowiańskiego. Fluktuacja fonetyczno-graficzna na styku rdzenia i sufiksu dotyczy zapisu patronimiców od imion na *-ij* (typu *Корниліевъ – Корнильевъ, Леонтіевъ – Леонтъевъ, Панкратіевъ – Панкратъевъ*). Mimo powszechności patronimów w krótkich formach (*нолуотчеств*), odnotowano formuły identyfikacyjne zawierające pełne formy imion odojcowskich. Ich obecność można tłumaczyć różnymi czynnikami, m.in. dążeniem do dyferencjacji względem identycznie brzmiącego nazwiska, pochodzeniem socjalnym nosiciela lub wykonywanym przez niego zajęciem, chociaż badane zależności w zakresie użycia krótkich i pełnych form nie wykazują się konsekwencją. Jednakże niezależnie od aspektu badawczego na pierwszy plan wysuwa się wariantywność zapisu otczestw (zob. Hrynkiewicz-Adamskich 2006: 97), zaobserwowana na płaszczyźnie fonetyki, grafii i słowotwórstwa. Najczęściej jest ona uwarunkowana ruchami kadrowymi w parafii, skutkującymi zmianą osoby dokonującej wpisu. Niemniej, oboczność form patronimów występuje również w metrykach sporządzonych jedną ręką pisarską.

Literatura

- Abramowicz Z., 2019, *Imiona biblijne w historycznej antroponimii Podlasia (XVI–XVII w.)*, Białystok.
- Citko L., 2001, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok.
- Dacewicz L., 2014, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok.
- Dacewicz/Chomko/Smakulska 2017 = Dacewicz L., Chomko J., Smakulska J., *Księgi metrykalne chrztów Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, cz. 1: Rok 1875, Białystok.
- Dacewicz/Chomko/Szymula 2020 = Dacewicz L., Chomko J., Szymula R., *Księgi metrykalne chrztów Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, t. 3: Rok 1885, Białystok.
- Dacewicz/Romanik/Smakulska 2019 = Dacewicz L., Romanik A., Smakulska J., *Księgi metrykalne chrztów Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, t. 2: Rok 1880, Białystok.
- Dolistowska M., 1996, *Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Łapach i jego architekt Kazimierz Skórewicz*, „Białostoczczyzna”, z. 3, s. 60–70.
- Duszyński-Karabas H., 2022, *Antroponimia wiernych parafii prawosławnych na Kujawach Wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej w II połowie XIX i w początkach XX wieku*, Bydgoszcz.

- Hryniewicz-Adamskich B., 1998, *Антропонимия Севера России конца XV–XVI века: характеристика антропонимических категорий и типов личных именований*, „Onomastica”, nr 43, s. 193–221.
- Hryniewicz-Adamskich B., 2006, *W sprawie genezy nazwisk rosyjskich typu dopełniaczowego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 51, s. 95–103.
- Hryniewicz-Adamskich B., 2012, *Siedemnastowieczne imiennictwo osobowe północnej Rosji na tle lokalnej kultury*, Poznań.
- Kojder M., 2019, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662–1810)*, Lublin.
- Małek A., 1995, *Prawosławna cerkiew p/w Św. Mikołaja w Łapach*, „Białostoczczyzna”, z. 2, s. 91–93.
- Milejewska H., 1967, *Patronimica wschodniostowiańskie w XI–XV w.*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, rocz. 25, s. 177–192.
- Mytnik I., 2019, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku*, Warszawa ; Lublin.
- Olejnik M., 2019, *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.)*, Lublin.
- Sajewicz M., 2013, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin.
- Sosna/Troc-Sosna 2002 = Sosna G., Troc-Sosna A., *Zapomniane dziedzictwo. Nie istniejące już cerkwie w Dorzeczcu Biebrzy i Narwi*, Białystok.
- Sosnowski J., 1999, *O patronimikach chłopskich w imiennictwie rosyjskim XVI w.*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica”, t. 38, s. 67–80.
- Безбородова Ю.В., 2013, *Характеристика антропонимии приходо-расходных книг (на материале приходо-расходных книг XVIII–XIX вв.)*, „Вестник Нижегородского государственного университета”, № 2, online: <https://vestnik.nvsu.ru/2311-1402/article/view/49193/33088> (dostęp 20.09.2021).
- Ганжина И.М., 2016, *Об основных тенденциях антропонимической номинации преднационального периода (на материале тверских памятников деловой письменности XVI–XVIII веков)*, „Вестник Тверского государственного университета. Серия: Филология”, № 1, s. 114–121.
- Лукашанец А.А., 2018, *Патронімы ў сучаснай іменаслоўнай практыцы: мультыкультурны, поліканфесійны і білінгвальны аспекты*, [w:] *Региональная ономастика: проблемы и перспективы исследования*, ред. А.М. Мезенко, Витебск, s. 181–184.
- Мордань М., 2022, *Особенности образования и употребления отчеств в православном приходе в Райске на Подлясье в конце XIX в.*, „Вопросы ономастики”, № 19 (3), s. 158–176.
- Мордань М., 2023, *Характеристика системы отчеств даугавпилских поляков (1945–1991)*, [w:] *VIII International Scientific Conference „Language and Culture”. Scientific Papers*, ed. M. Mikadze, Vol. I, Kutaisi, s. 316–325.
- Петровский Н.А., 1984, *Словарь русских личных имен*, Москва.
- Полякова Е.Н., 1975, *Из истории русских имен и фамилий*, Москва.
- Полякова Е.Н., 2010, *Формирование пермских отыменных фамилий в XVII–XVIII веках*, „Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология”, № 3 (9), s. 7–17.

- Рогалев А.Ф., 2009, *Историческая антропонимия Гомеля и окрестностей*, Гомель.
- Суперанская А.В., 1990, *Имя – через века и страны*, Москва.
- Суперанская А.В., 1998, *Словарь русских личных имен*, Москва.
- Суперанская/Суслова 1981 = Суперанская А.В., Суслова А.В., *Современные русские фамилии*, Москва.
- Суслова/Суперанская 1978 = Суслова А.В., Суперанская А.В., *О русских именах*, Ленинград.
- Тихонов/Бояринова/Рыжкова 1995 = Тихонов А.Н., Бояринова Л.З., Рыжкова А.Г., 1995, *Словарь русских личных имен*, Москва.

References

- Abramowicz Z., 2019, *Imiona biblijne w historycznej antroponimii Podlasia (XVI–XVII w.)*, Białystok.
- Bezborodova Yu.V., 2013, *Kharakteristika antroponimii prikhodo-raskhodnykh knig (na materiale prikhodo-raskhodnykh knig XVIII–XIX vv.)*, „Vestnik Nizhneartovskogo gosudarstvennogo universiteta”, no. 2, online: <https://vestnik.nvsu.ru/2311-1402/article/view/49193/33088> (access: 20.09.2022).
- Citko L., 2001, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok.
- Dacewicz L., 2014, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok.
- Dacewicz/Chomko/Smakulska 2017 = Dacewicz L., Chomko J., Smakulska J., *Księgi metrykalne chrztów Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, Vol. 1: Rok 1875, Białystok.
- Dacewicz/Chomko/Szymula 2020 = Dacewicz L., Chomko J., Szymula R., *Księgi metrykalne chrztów Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, Vol. 3: Rok 1885, Białystok.
- Dacewicz/Romanik/Smakulska 2019 = Dacewicz L., Romanik A., Smakulska J., *Księgi metrykalne chrztów Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, Vol. 2: Rok 1880, Białystok.
- Dolistowska M., 1996, *Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Łapach i jego architekt Kazimierz Skórewicz*, „Białostoczczyzna”, no. 3, pp. 60–70.
- Duszyński-Karabasz H., 2022, *Antroponimia wiernych parafii prawosławnych na Kujawach Wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej w II połowie XIX i w początkach XX wieku*, Bydgoszcz.
- Ganzhina I.M., 2016, *Ob osnovnykh tendentsiyakh antroponimicheskoy nominatsii prednatsional'nogo perioda (na materiale tverskikh pamyatnikov delovoy pis'mennosti XVI–XVIII vekov)*, „Vestnik Tverskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Filologiya”, no. 1, pp. 114–121.

- Hryniewicz-Adamskich B., 1998, *Antroponimiya Severa Rossii kontsa XV–XVI veka: kharakteristika antroponimicheskikh kategoriy i tipov lichnykh imenovaniy*, „Onomas-tica”, no. 4, pp. 193–221.
- Hryniewicz-Adamskich B., 2006, *W sprawie genezy nazwisk rosyjskich typu dopelniaaczowego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, Vol. 51, pp. 95–103.
- Hryniewicz-Adamskich B., 2012, *Siedemnastowieczne imiennictwo osobowe północnej Rosji na tle lokalnej kultury*, Poznań.
- Kojder M., 2019, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662–1810)*, Lublin.
- Lukashanyets A.A., 2018, *Patronimy u suchasnay imyenaslovnay praktytsy: mul’tykul’turny, polikanfyesyiny i bilinhval’ny aspyekty*, [In:] *Regional’naya onomastika: problemy i perspektivy issledovaniya*, ed. A.M. Mezenko, Vitebsk, pp. 181–184.
- Małek A., 1995, *Prawosławna cerkiew p/w Św. Mikołaja w Łapach*, „Białostoczczyzna”, no. 2, pp. 91–93.
- Milejkowska H., 1967, *Patronimica wschodniostowiańskie w XI–XV w.*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, Vol. 25, pp. 177–192.
- Mordan’ M., 2023, *Kharakteristika sistemy otchestv daugavpilsskikh polyakov (1945–1991)*, [In:] *VIII International Scientific Conference „Language and Culture”. Scientific Papers*, ed. M. Mikadze, Vol. 1, Kutaisi, pp. 316–325.
- Mordan’ M., 2022, *Osobennosti obrazovaniya i upotrebleniya otchestv v pravoslavnom prikhode v Rayske na Podlyash’ye v kontse XIX v.*, „Voprosy onomastiki”, no. 19 (3), pp. 158–176.
- Mytnik I., 2019, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku*, Warszawa–Lublin.
- Olejnik M., 2019, *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.)*, Lublin.
- Petrovskiy N.A., 1984, *Slovar’ russkikh lichnykh imen*, Moskva.
- Polyakova E.N., 1975, *Iz istorii russkikh imen i familii*, Moskva.
- Polyakova E.N., 2010, *Formirovaniye permskikh otymennykh familii v XVII–XVIII vekakh*, „Vestnik Permskogo universiteta. Rossiyskaya i zarubezhnaya filologiya”, no. 3 (9), pp. 7–17.
- Rogalev A.F., 2009, *Istoricheskaya antroponimiya Gomelya i okrestnostey*, Gomel’.
- Sajewicz M., 2013, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin.
- Sosna/Troc-Sosna 2002 = Sosna G., Troc-Sosna A., *Zapomniane dziedzictwo. Nie istniejące już cerkwie w Dorzeczcu Biebrzy i Narwi*, Białystok.
- Sosnowski J., 1999, *O patronimikach chlopskich w imiennictwie rosyjskim XVI w.*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica”, Vol. 38, pp. 67–80.
- Superanskaya A.V., 1990, *Imya – cherez veka i strany*, Moskva.
- Superanskaya A.V., 1998, *Slovar’ russkikh lichnykh imen*, Moskva.
- Superanskaya/Suslova 1981 = Superanskaya A.V., Suslova A.V., *Sovremennyye russkiye familii*, Moskva.
- Suslova/Superanskaya 1978 = Suslova A.V., Superanskaya A.V., *O russkikh imenakh*, Leningrad.
- Tikhonov/Boyarinova/Ryzhkova 1995 = Tikhonov A.N., Boyarinova L.Z., Ryzhkova A.G., *Slovar’ russkikh lichnykh imen*, Moskva.

Summary

Patronyms (*otchestva*) in the Orthodox Parish of Łapy (1898–1915)

The following paper discusses the anthroponymy of Białystok region in the late 19th and early 20th century with the focus on patronyms (*otchestva*) excerpted from the church registers of the Orthodox parish in Łapy dated 1898-1915. It was established that the majority of the patronyms were derived from the Orthodox (Church-Slavonic) variants of proper names (e.g., *Dionisiyev, Emilianova*), although the study confirms the presence of the cases where non-canonical variants of baptismal names were used (e.g., *Denisov, Emel'yanova*). Moreover, the graphic notation of the patronyms reflects the rules enforced in the period prior to the final spelling reform; simultaneously, the observed trends point to the removal of doublets and the deviation from the Church-Slavonic pattern. Despite the commonality of patronyms in their short forms (e.g., *Yakovlev, Kirillov, Ivanova*), the full forms of *otchestva* in the parish registers (e.g. *Yakovlevich, Kirillovich, Ivanovna*) were detected as well. Their occurrence can be explained by several factors, such as an effort to differentiate between identical surnames, or the social origin of the name owner and his profession. Nonetheless, the discussed dependencies between the short and full forms are not unconditionally consistent.

Keywords: onomastics, anthroponymy, patronyms, *otchestva*, parish registers.